O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTINING MILLIY MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDAGI O‘RNI

Azimjonova Umidaxon Azizjon qizi
Baliqchi tumani 59-IDUM ona tili va adabiyoti o`qituvchisi

Qabul qilindi: 02.11.2025
Ko‘rib chiqildi: 03.11.2025
Tasdiqlandi: 04.11.2025

Kalit so‘zlar.
milliy ma’naviyat, o‘zbek tili va adabiyoti, tarbiya.

Annotatsiya. O‘zbek tili va adabiyoti milliy ma’naviyatni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Til va adabiyot orqali yoshlarga milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va madaniy meros yetkaziladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, adabiy asarlar va tilni chuqur o‘rganish milliy ongni mustahkamlash, axloqiy va estetik tarbiyani shakllantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, o‘quv jarayonida til va adabiyotga asoslangan metodik yondashuvlar talabalar o‘rtasida milliy g‘urur va madaniy identifikatsiyani oshiradi.

Keywords.
National spirituality, Uzbek language and literature, education.

Annotation. The Uzbek language and literature play a crucial role in shaping national spirituality. Through language and literary works, young people are introduced to national values, historical memory, and cultural heritage. The study shows that in-depth study of literature and language effectively strengthens national consciousness and fosters moral and aesthetic education. Additionally, methodological approaches based on language and literature in the learning process enhance students’ national pride and cultural identity.

Ключевые слова:
Национальное воспитание, узбекский язык и литература, образование.

Аннотация. Узбекский язык и литература играют важную роль в формировании национальной духовности. Через язык и литературные произведения молодежь знакомится с национальными ценностями, исторической памятью и культурным наследием. Исследование показывает, что глубокое изучение литературы и языка эффективно укрепляет национальное сознание и способствует формированию нравственного и эстетического воспитания. Кроме того, методические подходы,

основанные на языке и литературе в образовательном процессе, повышают национальную гордость и культурную идентичность студентов.

Kirish. O‘zbek tili va adabiyoti milliy ma’naviyatni shakllantirishdagi o‘rni masalasi zamonaviy pedagogika va madaniyatshunoslikda dolzarb mavzulardan biri sifatida e’tiborni jalb qilmoqda, chunki til va adabiyot nafaqat aloqa vositasi, balki milliy ong, tarbiya va ma’naviyatning asosiy vositasi sifatida qaraladi. Milliy ma’naviyat insonning ma’rifiy va axloqiy qadriyatlarini, milliy ruhiy va madaniy merosni, shuningdek, milliy xarakter va identifikatsiyani shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbek tili esa ona tili sifatida insonning tafakkur, nutq madaniyati va estetik didini rivojlantirishning eng muhim vositasi bo‘lib, adabiyot esa o‘quvchida milliy qadriyatlarni his qilish, qadrlash va hayotiy tajribalarda qo‘llash ko‘nikmalarini beradi. Shu sababli o‘zbek tili va adabiyoti darslarida milliy ma’naviyatni tarbiyalash masalasi nafaqat pedagogik jarayon sifatida, balki ijtimoiy va madaniy hodisa sifatida ham o‘rganilishi zarur. Tadqiqotda bu masala doirasida o‘quvchilarning ona tili bilan bog‘liqligi, adabiy asarlar orqali milliy qadriyatlarni qabul qilishi, shaxsiy va ijtimoiy ongini rivojlantirish usullari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, o‘zbek tili va adabiyoti darslarida milliy ma’naviyatni shakllantirish jarayonida qo‘llaniladigan metodik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va interaktiv dars usullari ham alohida o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi o‘quvchilarda milliy qadriyatlarni rivojlantirish va shakllantirishda o‘zbek tili va adabiyotining samarali vositalarini aniqlash, ularni dars jarayoniga tatbiq etish mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat bo‘lib, natijada milliy ma’naviyatni tarbiyalashning ilmiy asoslangan va tizimli modelini yaratishga imkon beradi. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot o‘zbek tili va adabiyoti darslarining milliy ong va ma’naviyatni shakllantirishdagi ahamiyatini chuqur o‘rganish, mavjud pedagogik tajribalarni tahlil qilish va samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili. O‘zbek tili va adabiyoti milliy ma’naviyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki til va adabiyot orqali avlodlar o‘z madaniyati, an’analari, qadriyatlari va tarixiy xotirasini qabul qiladi [1]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, adabiyot darslarida milliy motivlar, folklor elementlari va o‘zbek xalqining tarixiy voqealari o‘quvchilarning milliy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi [2]. Shu bilan birga, zamonaviy metodik tadqiqotlar til orqali axloqiy-etik qadriyatlarni singdirish, madaniy merosni o‘rgatish va shaxsning ma’naviy kamol topishida samarali vosita sifatida ishlatilishini ta’kidlaydi [3]. O‘zbek tili darslarida o‘quvchilarga she’riyat, proza va dramatik asarlar orqali hissiy, estetik va intellektual rivojlanish imkoniyatlari beriladi, bu esa ularning milliy va badiiy didini shakllantirishga xizmat qiladi [4]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilini chuqur o‘rganish, klassik va zamonaviy adabiyot

namunalarini tahlil qilish orqali o‘quvchilarda ma’naviy qadriyatlarni anglash, jamiyatdagi o‘rni va milliy identifikatsiyani mustahkamlash jarayoni samarali amalga oshiriladi [5].

Materiallar va usullar. O‘zbek tili va adabiyoti milliy ma’naviyatni shakllantirishdagi o‘rni bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda asosiy e’tibor til va adabiyotning tarbiyaviy, ma’naviy va madaniy ahamiyatiga qaratiladi. Tadqiqot materiali sifatida O‘zbekiston Respublikasi maktablarida o‘quv dasturlari, darsliklar, o‘quv qo‘llanmalar, ilmiy maqolalar va monografiyalar, shuningdek, xalq og‘zaki ijodi va klassik adabiyot namunalari olingan. Tadqiqotning usullari turli bo‘lib, ular orasida empirik, eksperimental, solishtirma-tahliliy va statistika usullari mavjud. Empirik usul orqali maktab o‘quvchilari va talabalarning o‘zbek tili va adabiyoti darslaridagi faoliyati, bilim darajasi, ma’naviy qadriyatlarni qabul qilish va ularga munosabati o‘rganildi. Eksperimental usul tadqiqot jarayonida turli didaktik vazifalar va innovatsion yondashuvlar yordamida o‘quvchilarning milliy ongini shakllantirish samaradorligini aniqlashga imkon berdi. Solishtirma-tahliliy usul orqali turli davrlar va mualliflar asarlaridagi milliy ma’naviyatni ifodalovchi mavzular, obrazlar va motivlar tahlil qilindi, shuningdek, xalq og‘zaki ijodi va zamonaviy adabiyot o‘rtasidagi uzviylik va farqlar o‘rganildi. Statistika usuli esa o‘quvchilarning o‘quv natijalari, test va so‘rovnomalar natijalari asosida ma’naviy qadriyatlarni qabul qilish va ularga e’tiborini raqamlar bilan ifodalashga yordam berdi. Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarning yozma va og‘zaki ishlaridagi milliy ruh, adabiy did, til boyligi va nutq madaniyatiga oid ko‘rsatkichlar yig‘ildi, ularning tahlili asosida dars jarayonida samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqildi. Shu bilan birga, tadqiqotda o‘qituvchilar bilan suhbatlar, kuzatuvlar va intervyular orqali o‘quv jarayonida adabiyotning ma’naviy tarbiyaviy roli aniqlangan, ularning tajribalari va amaliy metodik yondashuvlari o‘rganilgan. Natijada, o‘zbek tili va adabiyoti darslarida milliy ma’naviyatni shakllantirish uchun zarur bo‘lgan materiallar, metodik vositalar va didaktik tavsiyalar tizimli tarzda aniqlanib, ilmiy asosda ishlab chiqildi. Ushbu materiallar va usullar milliy ma’naviyatni tarbiyalash jarayonida o‘quvchilarning shaxsiyati, ona tili madaniyati, milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashgan holda rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

1-Jadval. O‘quvchilarning turli metodlardan foydalangan holdagi milliy ma’naviyatni qabul qilish darajasini aks ettiradi.

Guruh	Dars metodikasi	Interaktiv metodlar qo‘llanishi	Milliy ma’naviyatni qabul qilish darajasi (%)	O‘quvchilarning ijodiy ishtiroki
1-guruh	An’anaviy dars	Yo‘q	55	O‘rta

Guruh	Dars metodikasi	Interaktiv metodlar qo‘llanishi	Milliy ma’naviyatni qabul qilish darajasi (%)	O‘quvchilarning ijodiy ishtiroki
2-guruh	Interaktiv dars	Ha	78	Yuqori
3-guruh	Aralash metod (klassik + zamonaviy adabiyot)	Ha	85	Juda yuqori
4-guruh	Faqat nazariy tushuntirish	Yo‘q	42	Past
5-guruh	Eksperimental dars + ijodiy vazifalar	Ha	90	Juda yuqori

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, interaktiv va ijodiy metodlardan foydalangan guruhlarda milliy ma’naviyatni qabul qilish darajasi yuqori bo‘lib, o‘quvchilarning ijodiy ishtiroki ham kuchaygan. Shu sababli pedagogik amaliyotda an’anaviy metodlar bilan bir qatorda innovatsion va interaktiv yondashuvlarni qo‘llash samarali natija beradi.

Tadqiqot muhokamasi. O‘zbek tili va adabiyoti darslarida milliy ma’naviyatni shakllantirish jarayoni bo‘yicha olib borilgan tadqiqot muhokamasida bir qator muhim jihatlar aniqlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning ona tili va adabiyotga bo‘lgan qiziqishi ularning milliy qadriyatlarni qabul qilishida va ularga nisbatan munosabatini shakllantirishda bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Empirik kuzatuvlar va test natijalari shuni ko‘rsatdiki, darslarda adabiyot asarlari orqali milliy tarix, urf-odatlar, axloqiy qadriyatlar va xalq og‘zaki ijodining o‘rganilishi o‘quvchilarda milliy ongni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, intervyu va so‘rovnomalar natijalari asosida o‘qituvchilar o‘z pedagogik amaliyotida klassik va zamonaviy adabiyot namunalarini uyg‘unlashtirgan holda o‘quvchilarga ma’naviy va estetik tarbiya berishga intilishlari aniqlangan. Tadqiqot davomida kuzatilgan boshqa muhim jihat shundan iboratki, o‘quvchilarning yozma va og‘zaki ishlarida milliy motivlar, ona tilining boyligi va adabiy did ko‘rsatkichlari ular orasida ijobiy ma’naviy qarashlarning shakllanishini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, o‘quvchilarni milliy qadriyatlar bilan tanishtirish jarayonida interaktiv metodlar, masalan, rolli o‘yinlar, muhokamalar, matnlarni tahlil qilish va ijodiy ishlanmalar orqali milliy ma’naviyatni yanada samarali shakllantirish mumkinligi aniqlangan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tili va adabiyoti darslarida milliy ma’naviyatni tarbiyalashda eng samarali vositalardan biri o‘quvchilarning faolligini rag‘batlantirish, ularni mustaqil ijodiy faoliyatga jalb qilish, shuningdek, darslarda xalq og‘zaki ijodi va zamonaviy adabiyot

o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni namoyon etishdir. Shu bilan birga, eksperiment jarayonida o‘quvchilarda milliy qadriyatlarni qabul qilish darajasi yuqori bo‘lgan guruhlar, darslarda adabiyotning ma’naviy tarbiyaviy qismi bilan shug‘ullanishgan va interaktiv metodlardan foydalangan guruhlar ekanligi aniqlangan. Bu esa pedagogik amaliyotda dars metodikasini takomillashtirish, milliy ma’naviyatni tarbiyalash bo‘yicha innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarurligini ko‘rsatadi. Shu sababli tadqiqot muhokamasi davomida adabiyot va tilning milliy ma’naviyatni shakllantirishdagi o‘rni ilmiy jihatdan tasdiqlanib, darslarda metodik tavsiyalar va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali o‘quvchilarda milliy ong, axloqiy qadriyatlar va estetik didni rivojlantirish mumkinligi aniqlandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tili va adabiyoti nafaqat bilim berish vositasi, balki milliy ma’naviyatni tarbiyalashda, milliy ongni shakllantirishda, shaxsiy va madaniy identifikatsiyani mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega ekanligi amalda isbotlandi.

Xulosa. O‘zbek tili va adabiyoti milliy ma’naviyatni shakllantirishda muhim vosita ekanligi tadqiqot natijalari orqali tasdiqlandi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, darslarda adabiyot asarlarini o‘rganish, ona tilining boyligi va nutq madaniyati orqali o‘quvchilarda milliy qadriyatlar, axloqiy tamoyillar va milliy ong rivojlantiriladi. Empirik kuzatuvlar, eksperimentlar va so‘rovnomalar shuni ko‘rsatdiki, interaktiv metodlar, ijodiy vazifalar va darslarda xalq og‘zaki ijodi hamda zamonaviy adabiyotning uyg‘unlashtirilgan qo‘llanilishi o‘quvchilarda milliy ma’naviyatni shakllantirish samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotda dars metodikasini takomillashtirish, milliy ma’naviyatni tarbiyalash bo‘yicha innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish zarurligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, o‘zbek tili va adabiyoti darslari nafaqat til va adabiyot bo‘yicha bilimlarni berish, balki o‘quvchilarda milliy ong, axloqiy qadriyatlar va estetik didni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi, bu esa milliy ma’naviyatni shakllantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qilishini isbotlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Karimov A. O‘zbek tili va adabiyoti darslarida milliy ma’naviyatni shakllantirish. Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. Xolmirzaev B. Adabiyot orqali milliy qadriyatlarni rivojlantirish metodikasi. Samarqand: Fan, 2020.
3. Sobirov D. O‘zbek tili va madaniy meros: pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Ma’naviyat, 2021.
4. Raximova L. She’riyat va proza orqali o‘quvchilarda estetik va ma’naviy rivojlanish. Buxoro: Ilm, 2022.
5. Yoqubov S. O‘zbek tili va adabiyoti darslarida milliy identifikatsiya va ma’naviyatni shakllantirish. Toshkent: Ta’lim, 2020.